

azon állítását, miszerint a budai könyvtárból csak e g y n e h á n y kötetet vett el a maga számára, nem bírja összeegyeztetni a Ricotti véleménye szerint Marsigli birtokába került ama 274 művel. Pedig, ha ismerte volna Ricotti Marsiglinak Szilády által az idézett helyen közlött levelét, tudta volna, hogy Marsigli a budai könyvtárból csak azon hat darab latin kéziratot választotta ki a maga számára, mely még most is Marsigli kézíratai közt a bolognai egyetem könyvtárában őrzetik. Ricottinak ezen tárgyra vonatkozó sejtelmei közt csak azon egy állítása érdemel figyelmet, hogy a turini királyi könyvtárnak egy igen díszesen kiállított állítólagos Corvin-codexe Bolognából került Turinba, bár az, hogy Marsigli gyűjteményéből került ki, épen nem valószínű.

Sokkal jobban cselekedett volna Ricotti, ha értekezése függelékében lenyomattatta volna az imént említett »Catalogus librorum in Arce Budensi repertorum«-ot, melyet Csontos János is két évvel ezelőtt lemásoltatott a múzeumi könyvtár számára, de mindeddig tudtommal meg nem kapott. Ezen Catalogus ugyanis bár lényegében megegyezik a Pfluck által közlöttel, mégis itt-ott pontosabb; így pl. mindjárt a Catalogusban második helyen felsorolt Augusztinusról felemlíti, hogy nyomtatott példány, mely indicációt Pflucknál hiába keresnők. A nyereség ugyan, melyet a kérdéses Catalogus bolognai másolatának közzétételéből meríthetnénk, nem volna valami rendkívüli, de mégis nagyon elősegítené az 1686-ban a budai könyvtárban talált könyvek meghatározását.

Dr. Abel J.

— **Gertrud királyné, sz. Erzsébet és Margit, Lajos magyar király arájának, imádságos könyvei.** Három érdekes imádságos könyvről kívánunk e helyütt megemlékezni, melyek egykor Gertrud királyné, II. Endre nejének, továbbá sz. Erzsébet, ezek leányának és Margit hercegnő, I. Lajos arájának vagy mint Kopitar állítja Mária, I. Lajos leányának képezték tulajdonát, s jelenleg, mint annyi más történeti emlékünk a középkorból, a külföldi gyűjteményeket nevezetesen a friauli káptalani levéltárt, és a sz. flóriáni ágostonrendiek könyvtárát diszítik.

Mind a három imádságos könyv hártván igen fényesen van kiállítva, a szöveget aranyos iniciálék és ékes miniaturók díszítik; korukra nézve az első a X-ik, a második a XIII-ik s a harmadik a XIV-ik századból való. Egytől egyig zsoltárokat és

imádságokat foglalnak magukban, és pedig az első kettő latin, a harmadik pedig latin, német és lengyel nyelven. Az első kettőt sz. Erzsébet ajándékozta a friauli káptalannak, míg a harmadik valószínűleg Katalin lengyel királynő, II. Zsigmond lengyel király nejének ajándékából került az augustinusoksz. flóriáni könyvtárába.

E kéziratok ismertetésével a külföldi irodalomban előkelő tudósok foglalkoztak, az e tárgyban megjelent munkáknak külön irodalma van.

Ez irodalomból állítottuk össze jelen közleményünket, hogy e három imádságos könyvnek emlékéért irodalmunkban felelevenítsük, s adalékot nyujtsunk hazánk árpád- és anjoukori művelődéstörténetéhez.

Megjegyezzük, hogy magukat a kéziratokat nem láttuk, s így arról, vajon a szövegben elvéve nem fordulnak-e elő magyar szók is, tudomásunk nincsen.

Ez imádságos könyvek rövid ismertetése chronologiai sorrendben így következik:

1. Psalterium Gertrudis. Hártyakézirat a X. századból, fényes kiállításban, mely valószínűleg Trierben iratott s sz. Erzsébet ajándékából a friauli káptalani levéltár tulajdona Udineben. Ezen régi codexről gróf Althan-Salvaroli Frigyes így ír:

»Előfordul e kéziratban egy régi kalendarium, melyet mi Gertrud királyné után, kinek e könyv sajátja volt »Gertrud-Kalendariumának« neveztünk el. E kitűnő és fényesen kiállított hártycodex, latin zsoltárokat és litániákat tartalmaz, s sz. Erzsébet, II. Endre magyar király leányának, Lajos thüringiai tartománygróf nejének ajándékából a hirneves friauli káptalan levéltárában őriztetik.«¹

Említi e kéziratot a híres de Rubeis atya is »Monum. Eccles. Aquilejensium« című munkájában, (num IV. p. 682.), hol szószerint idézi azon feljegyzést, mely a kézirat adományozására vonatkozik s felhossa Philippus de Turre adriai püspöknek magyarozatát is, melylyel ez az adományozási jegyzetet kíséri. A feljegyzés, mely a codex provenienciáját feltünteti, s annak egyik lapján régi írással olvasható a következő:

¹) De Calendariis in genere et speciatim de Calendario Ecclesiastico Dissertatio. Venetiis 1753 in 8 p. 86—90. p. 105—128.

»Sancte Elisabethe Ungarie Regis filie Landgravii Ducis Turringie Conjugis munus, quod cum hortatu Pertoldi Patriarchae Aquilejensis ejus singulari in Deum dedit honestissimo Canonicorum Foro-Julieni Collegio jam pridem ejus in orando assiduitatem cum pietate conjunctam.«

»E szavakból, melyek a levél innenső lapján ki vannak részben vakarva, de melyeket majdnem egészen helyreállítottam« — jegyzi meg Philippus de Turre adriai püspök — »kiviláglik, hogy ezen szent kéziratot sz. Erzsébet Berthold aquilejai patriarcha tanácsára, ki hasonlókép meraniai herczeg s Gertrud királyné testvére volt, a friauli káptalannak ajándékozta. Hogy pedig a codex 979—993 között iratott, kitetszik a 12-ik levélen látható miniatúrból, hol Ruodprecht másoló úgy van ábrázolva, a mint könyvét Egbreth püspöknek e vers kíséretében átadja: »Donum fert Ruodprecht quod Praesul suscipit Egbreth.« Mivel pedig itten más Egbret mint az, ki 979—993-ig trieri érsek volt nem érhető, a könyv iratási idejét ezen időszakban, s helyét Trierben kell keresnünk. Eddig Turrius, ki megjegyzi még, hogy ez imádságos könyv eredetileg más Gertrud számára iratott, ki szintén fejedelmi vérből származhatott, mert több helyütt »egyetlen Péter fiáért és hadseregeért« imádkozik, (pro Petro filio meo unico et exercitu ejus.) Ettől szállt aztán a Merániai házból származó Gertrudra. Végre megemlítjük, hogy Turrius Lőrincz az udinei káptalan prépostja a könyv iratási idejére nézve, az eddigieknél egy lépéssel tovább ment s a naptár husvétii ünnepéből érvelve az iratási évet 981-re tette.« Mi mind ezen. mind pedig a Philippus de Turre által felhozott iratási évnek helyes voltát hajlandók vagyunk már csak azért is kétségbe vonni, mert az imádságos könyvben a litániában a szentek között sz. A d a l b e r t is fordul elő, ki pedig tudvalevőleg csak 997-ben halt meg, s így sem 981-ben sem 979—993 között canonisálva nem lehetett, következőleg neve a litániába csak későbbben mindenesetre pedig halála után jühetett be. Valószínű tehát, hogy a codex egyik része 979—993 között, a litániai rész pedig későbbben iratott. Mindenesetre kívánatos volna, hogy a kézirat a helyszínén hazai szakférfiak által tanulmányoztassék.

2. P s a l t e r i u m S. E l i s a b e t h a e. Hártya-codex a XIII. századból, aranyos initialékkal és fényes miniatúrákkal, a friauli

káptalan levéltárában. E kéziratban is különös figyelmet érdemel a kalendárium, melyet gróf Althan-Salvarolli Frigyes ¹⁾ annak emlékére, hogy a psalteriumot sz. Erzsébet használta »Sz. Erzsébet Kalendáriumának« nevezett el.

Iratott a XIII. század elején, s mint a 12 ik levélen olvasható régi jegyzet mutatja, sz. Erzsébet ajándékából 1220-ban került a friauli káptalan birtokába. A február havi naptárban ugyanis ezen régi feljegyzés áll: Sanctae »Elisabethe Lantgravii Ducis Turingiae conjugis munus sub a. 1220.«

Ezen codexről s különösen a benne foglalt remek miniatűrökről a már említett Laurentius de Turre igen jeles tanulmányt írt, mely a Gorius Antal Ferencz által Florenczben kiadott »Monumentákban« látott napvilágot. Újabban Zahn »Archivalische Studien in Friaul und Venedig« című munkájában hasonlóképen megemlékezik ezen és az előbbi könyvről; kívánatos volna azonban, hogy hazai szakérteink azokat beható vizsgálat alá vegyék.

3. Psalterium trilingue. XIV. századi hártyakézirat, 296 kéthasábos folio-levél Dunin-Borkowszki szerint eredetileg Margit hercegnőnek I. Lajos Magyar- és Lengyelország királya arájának, Kopitar szerint azonban Máriának, Lajos leányának volt tulajdona.

a) 1a—288a levél: Psalterium trilingue latinum polonicum teutonicum. A psalterium a 150 zsoltárt tartalmazza a Vulgata sorrendjében. Kezdődik a 3a és végződik a 288a levélen. Minden latin versre lengyel, s ezután német vers következik; a latin versek initialéja aranyozott, a lengyeleké kék, a németeké vörös. Az egyes zsoltárok kezdetét nagy, gazdag ékű initialék, miniatűrök és szegély-diszítványok jelölik, míg az egyes versek közeit különféle diszítések töltik ki; a 3a, 53b és 59a leveleken 2 egymásba font M betű, az 53b levélen ezenkívül a magyar Anjouk czimere található a sisak fölött koronával. A zsoltárkönyvnek két bevezetése van. Az elsőnek eleje hiányzik. Kezdődik: »Duszo welbi, usta cziscy.« »Und dy zele

¹⁾ De Calendario in genere et speciatim de Calendario Ecclesiastico Dissertatio p. 92—93, p. 176—188.

edilmacht und den munt reyneget« lengyel és német mondatokkal. A második előszó így kezdődik:

»Parvulus eram inter fratres meos et junior eram in domo patris mei.« Mindkettőben az egyes latin versekre azoknak lengyel és német fordítása következik.

b) 288a–296b levél: Cantica aliquot Vet. Testamenti. Azaz: Canticum Isaiæ cap. XII.; aliud cap. XXXVIII. 10–20: canticum Annae I. Reg. II. 1–10; canticum Moysis Exod. XV. 1–19; canticum Habacuc cap. III. 2–6. Mindez a fönntemlített 3 nyelven. A codex vége hiányzik.

Betűi nagyok, szépek. Lengyel részét hasonmással együtt Dunin-Borkowszki gróf adta ki Bécsben 1834-ben.

Tüzetesen megvitatták e kéziratot Bandtkie könyvtárnok: »De Psalterio Davidico trilingui in Bibliotheca s. Floriani; Cracoviae 1827« és Dunin-Borkowszki gr. »Zur Geschichte des ältesten polnischen Psalters Wien 1835« című monographiáikban. nemkülönben a bécsi »Jahrbücher der Literatur« 39. köt. 48. lap; 40. kötet 35. l.: 67 k. 154. lapokon, továbbá Kopitar az »Antitartar«-ban (nyomatva állítólag Stockholmban, valójában Lipszében), végre egy névtelen a »W. Jahrbuch« 70 k. 211 l.

Paplonski János a varsói egyetemen az összehasonlító nyelvészet tanára 1869. év telén e sz. floriáni codexet újra átnevezvén, azt, mint már előtte Kopitar és Dunin is tevék, a lengyel irodalom legrégebb emlékének nyilatkoztatta ki. Ugyanazon év őszén Nehring boroszlói tanár használta a kézirat lengyel részletét kiadása végett.

Kopitar föltevése szerint »Wiener Jahrbuch« 40. k. az apátság ez irodalmi kincset Katalin lengyel királynőnek, II. Zsigmond nejének és I. Ferdinánd császár leányának köszönheti, ki Linczben tartózkodása alatt 1566 óta sz. Florianit gyakorta meglátogatta, és itt is kivánt eltemettetni. A szöveg utáni maculatur levél és a táblához tapasztott levél egy XIV. századi karkönyv töredékét tartalmazza, hártján. Ugyanezen hártján az »Officium ss. Corporis Jesu Christi«-nek egy darabja is van későbbi idők hangjegyeivel.

A szöveg előtti levélen, mely azelőtt szintén a codex táblájára volt ragasztva ezen feljegyzés áll: »Bartholomeus Siess me

possidet anno Chr. 57. Emtus ab Italico negociatore septem solidis. Az irás a XVI. századra mutat. Bekötése szépen préselt disznóbőr 1564-ből rézsarkokkal és kapcsokkal. (Lásd: Czerni Albin Die Handschriften der Stiftsbibliothek St. Florian. Linz 1871. 8.r. 244—245 l.)

— **A bécsi nyomdászat 400 éves jubilauma.** A bécsi nyomdászat 1882-ben üli meg főállásának 400 éves jubilaumát. Ez alkalmából a bécsi nyomdások megbízták Dr. Mayer Antal urat, az alsó-ausztriai történeti társulat titkárát, a bécsi nyomdák 400 éves történetének megírásával. E megbízás következtében Dr. Mayer körleveleket intézett Európa nevezetesebb könyvtáraihoz, melyekben őket a célba vett munka érdekében támogatásra és közreműködésre felszólította. A megjelendő könyv, mint a körlevél mondja, hivatva lesz Denis munkáinak ¹⁾ hézagait pótolni s törekedni fog Bécs nyomdáinak 400 éves történetéről és termékeiről lehető teljes képet nyújtani. S hogy ez csakugyan sikerüljön, folyomodik az egyes könyvtárak közreműködéséhez. A Nemzeti Múzeum könyvtára is kapott a közreműködésre felszólítást, s kötelességének tartotta a saját és hazai könyvtárak tudományos reputációja érdekében szellemi támogatását a célba vett munkához felajánlani. A szerző kívánsága szerint a könyvtár a saját czédula-catalogusából összefogja állítani mindazon könyvek pontos jegyzékét, melyek 1482—1700-ig Bécsben nyomattak, s azt saját észrevételeivel ellátva a szerző rendelkezésére fogja bocsátani. A művelet végrehajtása egy könyvtári tisztviselőt, ki e célra minden nap két órát szentel, öt hónapig fog foglalkoztatni s f. é. szeptember végeig be lesz fejezve. Ennek fejében a könyvtár kikötötte magának, hogy a szerző a megírandó munka előszavában a múzeumi könyvtár tudományos közreműködéséről különösen megemlékezzék, továbbá hogy a munkából, mely előreláthatólag számos műmelléklettel fog megjelenni, 10 példányt bocsásson rendelkezésére. Dr. Mayer úr szives készséggel elfogadta feltételeinket s a kikötött példányokon kívül, önszántából még két díszpéldányt is ajánlott fel. Tekintve, hogy a magyarországi

¹⁾ Wiens Buchdrucker-Geschichte bis 1560. Wien 1782. Nachtrag zur Buchdruckergeschichte Wiens. Wien 1793. — Merkwürdigkeiten der k. k. Garellischen Bibliothek. Wien 1780.